

УДК 343.224.1 (477)

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.2.37>**Олена Тавлуй,**

канд. юрид. наук,

доцент кафедри кримінального права

Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ ТАЄМНИЦІ УСИНОВЛЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

У статті автор розглянув питання, пов'язані із захистом прав та інтересів дітей кримінально-правовими засобами, захистом таємниці інституту таємниці усиновлення, звертаючись при цьому до досвіду зарубіжних країн, у кримінальному законодавстві яких містяться норми, які встановлюють відповідальність за розголошення таємниці усиновлення.

Автор аналізує положення основоположних міжнародно-правових актів у сфері захисту прав дітей, вивчає кримінально-правові норми в кримінальному законодавстві окремих держав, спрямовані на захист усиновлених дітей від неправомірних дій.

Кримінально-правовий захист прав та інтересів дітей як під час національного, так і міжнародного усиновлення є важливою ланкою державної політики. Саме тому, співпрацюючи з міжнародним співтовариством, потрібно знаходити якомога дієвіші механізми здійснення усиновлення.

Аналізується кримінальне законодавство держав, яке містить положення щодо притягнення до кримінальної відповідальності за розголошення таємниці усиновлення. Проте в одних держав у кримінальному законодавстві міститься окрема норма, яка встановлює відповідальність саме за розголошення таємниці усиновлення, а в інших – норми, які передбачають відповідальність за розголошення професійних таємниць, у тому числі відомостей щодо усиновлення дітей, які стали їм відомі у зв'язку з виконання професійних обов'язків (Кримінальний кодекс Голландії).

Зауважимо, що в кримінальному законодавстві більшості європейських держав відсутні норми щодо відповідальності за розголошення таємниці усиновлення (Польща, Австрія, Італія). Разом із тим наявні кримінально-правові норми, які встановлюють відповідальність за розкриття відомостей особистого характеру, порушення недоторканності приватного життя. Так, у статті 197 Кримінального кодексу Іспанії «Розкриття й поширення відомостей» йдеться про відповідальність за розкриття таємних відомостей або порушення недоторканності приватного життя іншої особи без її відома.

Кримінальне законодавство країн пострадянського простору в більшості передбачає відповідальність за розголошення таємниці усиновлення.

Ключові слова: таємниця усиновлення, усиновлення, розголошення таємниці усиновлення, усиновлювач, професійна таємниця.

Постановка проблеми. Відповідно до вітчизняного кримінального законодавства, охорона таємниці усиновлення передбачає захист прав і законних інтересів учасників усиновлення (усиновлювача та усиновленого) від втручання в їхнє приватне (сімейне) життя, оскільки за це кримінальне правопорушення притягуються до відповідальності особи, які, усупереч волі усиновителя, розголосили відомості щодо усиновлення. Натомість у кримінальному законодавстві окремих зарубіжних держав (Польща, Швейцарія, Голландія) відомості щодо усиновлення розглядають як професійну таємницю, яка пов'язана з професійними обов'язками

особи. В інших державах відомості щодо усиновлення є одним із аспектів невтручання в приватне життя.

Із цього приводу в доктрині кримінального права є різні позиції та думки.

На думку В.В. Гальцової, під розголошенням таємниці усиновлення (удочеріння) розуміється доведення будь-яким способом до відома третіх (сторонніх осіб), усупереч волі усиновителя (удочерителя), а у випадках, передбачених законом, – без згоди органів опіки або піклування інформації, яка становить таємницю усиновлення (удочеріння) [1].

Право на таємницю особистого життя, як зазначає О.О. Кулініч, означає гарантовану

державою можливість самостійного визначення можливості ознайомлення з ним інших осіб, на збереження в таємниці відомостей особистого, інтимного характеру [2, с. 33].

Так, О.П. Горпинюк у дисертаційному дослідженні, присвяченому кримінально-правовій охороні інформаційного аспекту приватності в Україні, зазначає, що обсяг поняття приватності (в інформаційному аспекті) у кримінальному праві становлять види інформації про приватне життя особи, до яких учена зараховує й таємницю усиновлення (удочеріння), пропонує виключити з Кримінального кодексу України статтю 168, передбачивши при цьому відповідальність за незаконні дії з усіма видами приватних таємниць відповідно до статті 182 Кримінального кодексу України [3, с. 6, 15].

Метою статті є визначення основних кримінально-правових механізмів захисту прав усиновлених дітей у контексті таємниці усиновлення відповідно до міжнародно-правових актів і норм кримінального законодавства окремих зарубіжних держав.

Виклад основного матеріалу. Конкретизація прав особливої соціальної групи, тобто дітей, і прагнення створити дієвий механізм захисту цих найбільш уразливих членів суспільства привели вчених і громадських діячів до думки про необхідність виділення прав дитини в окрему категорію.

Пріоритетна охорона прав та інтересів дитини визнана світовим співтовариством одним із основних принципів сучасного права. Основними міжнародними актами у сфері захисту прав дитини (щодо передачі дітей, які втрагли батьківське виховання, на усиновлення), окремі положення яких імплементовано в національне законодавство, є Декларація прав дитини 1959 р., Конвенція про права дитини 1989 р., Європейська Конвенція про усиновлення дітей 1967 р., Конвенція про захист дітей і співробітництво в галузі міждержавного усиновлення (щодо іноземного усиновлення) 1993 р., Європейська конвенція про усиновлення (переглянута) 2008 р.

Варто зауважити, що на території нашої держави діє розгалужена система нормативно-правових актів, що є регулятором суспільних відносин у сфері усиновлення й інших формах сімейного виховання та на підставі правових положень яких держава здійснює кримінально-правову охорону прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Зокрема, варто виокремити Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України, закони України: «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р.

№ 2402-III, «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995р., «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992р. «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. тощо.

Так, Сімейний кодекс України, а саме ст. ст. 226, 228, до інформації щодо усиновлення, яка визнається таємною, зараховує перебування осіб, які бажають усиновити дитину, на обліку; пошук такими особами дитини для усиновлення; подання заяви про усиновлення; розгляд справи про усиновлення; здійснення нагляду за дотриманням прав усиновленої дитини тощо. Отже, таємницею є не тільки факт усиновлення, а й окремі етапи його проведення [4, с. 105].

Більшість учених вважає, що спеціальна ознака, передбачена ст. 168 Кримінального кодексу (далі – КК) України, – предмет кримінального правопорушення. Зокрема, на думку О.М. Готіна, при вчиненні діяння, передбаченого ст. 182 КК України, предметом злочину є конфіденційна інформація про особу, а при вчиненні діяння, передбаченого у ст. 168 КК України, – вид конфіденційної інформації про особу (відомості, що можуть бути віднесені до сімейної таємниці) [5, с. 118]. Аналогічний підхід відображено в працях Ю.І. Дем'яненко й Т.А. Чолан [6, с. 150].

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 168 КК України, є таємниця усиновлення (удочеріння), тобто конфіденційна інформація про факт та умови усиновлення, яка належить усиновителю й розголошення якої може призвести до суспільно небезпечних наслідків (тяжких особистих і сімейних трагедій і конфліктів, розриву сімейних відносин тощо).

Кардинально різні підходи іноземних держав спостерігаються у вирішенні питання про законність розголошення таємниці усиновлення, що полягає в усному чи письмовому повідомленні будь-якої особи про факт усиновлення (удочеріння) когось, а також у повідомленні особи, котру усиновили (удочерили), про те, що її батьки є усиновителями (удочерителями).

У більшості КК держав-учасниць СНД містяться окремі глави, спрямовані на охорону сім'ї та неповнолітніх. Так, у КК Узбекистану міститься глава «Злочини проти сім'ї, молоді та моральності», у КК Киргизії, Казахстану, Таджикистану – глава «Злочини проти сім'ї та неповнолітніх», у КК Азербайджану – глава «Злочини проти неповнолітніх і сімейних відносин».

Є держави, якими як цілковито схвалено розголошення цієї інформації (Італія, США), так і визнано кримінально-карним (Іспанія, Росія, Австрія, Швейцарія, Грузія, Латвія тощо). Варто визнати, що кожен із законодавчих підходів іноземних держав містить раціональне підґрунтя (право дитини знати своїх біологічних батьків; криміналізація діяння як запобігання тяжким наслідкам для усиновлених і усиновителів – самогубству, психологічним і фізичним захворюванням, розладам у сім'ї тощо).

Не однаковими є й погляди на таємницю усиновлення всередині групи держав-прибічників кримінальної відповідальності за її розголошення, адже відомості про усиновлення в одних державах розглядають як професійну таємницю (КК Австрії, Швейцарії, Голландії, Польщі, Молдови), в інших – як особисту, сімейну таємницю (КК Іспанії, Грузії, Білорусії, Латвії, Росії).

Як відомо, в основі інституту професійної таємниці лежать відомості, що становлять сімейну й особисту таємницю, захищені від розголошення правовими заборонами, у тому числі й нормами кримінального права. За порушення цих «табу» кримінальній відповідальності підлягають особи, зобов'язані в законодавчому порядку берегти конфіденційну інформацію щодо певного факту усиновлення (удочеріння), про яку вони обізнані у зв'язку з їхньою професійною діяльністю, адже не є достатнім у діяльності представників професій, що мають справу з таємницею усиновлення, установлення лише моральних чи етичних заборон на розголошення відомостей, що є цією таємницею (секретарів суду, помічників суддів, суддів, лікарів, медсестер, адвокатів, службовців органів опіки та піклування, дитячих будинків тощо). Та й характер і ступінь шкоди, що може бути завдана суспільним відносинам у результаті такого розголошення, свідчать про доцільність застосування до винуватців саме кримінально-правових покарань [7, с. 196].

Кримінальне законодавство Голландії одне з небагатьох, котре суспільні відносини у сфері охорони таємниці виділяє родовим об'єктом злочину й бере за основу об'єднання певних кримінально-правових норм у окремий розділ – розділ XVII КК Голландії «Розголошення таємниці». Законодавцем професійна таємниця як безпосередній об'єкт злочину прописана в складі злочину, передбаченому ч. 1 ст. 272: «Особа, що умисно розголошує таємницю, котру вона або знає або повинна обґрунтовано припускати, що зобов'язана зберігати у зв'язку з посадою, професією чи законною 11/2015 198 вимогою, підлягає ув'язненню

не більше одного року або штрафу четвертої категорії» [8, с. 197].

Доцільно звернути увагу й на іншу норму КК Голландії, а саме норму ч. 1 ст. 317 (розділ XXIII «Вимагання й шантаж»). Вона передбачає кримінальну відповідальність за шантаж, одним зі способів учинення котрого є розкриття таємниці (у тому числі й особистої, сімейної – таємниці усиновлення). Учinenня шантажу загрожує суспільним відносинам насамперед у сфері охорони права власності (основний безпосередній об'єкт складу злочину), а також у сфері охорони честі, гідності, свободи, таємниці (додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт складу злочину). Спеціальна ж норма, що передбачає кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, які становлять таємницю усиновлення, відсутня в голландському законодавстві.

У Швецькому кримінальному законодавстві теж немає спеціальних норм, котрі б безпосередньо стосувалися кримінально-правової охорони таємниці усиновлення, хоча в ч. 1 глави 4 «Злочини проти свободи та суспільного порядку» КК Швеції передбачено кримінальну відповідальність за «незаконний примус» шляхом поширення про особу «відомостей, що паплюжать» (ст. 4) та за злочинні діяння, спрямовані на порушення «приватної таємниці» (ст. ст. 9–9-с), а також у главі 9 «Про шахрайство та іншу небезпечну поведінку» – за вимагання шляхом «незаконного примусу» (ст. 4) [9, с. 42].

Аналіз ч. ч. 1 і 2 ст. 199 КК Іспанії дає підстави твердити, що законодавець у межах конфіденційної інформації виділяє чужі таємні відомості, що стали відомі особі у зв'язку з її посадовим становищем; чужі таємні відомості, що стали відомі особі у зв'язку з виконанням своїх трудових відносин; секрети інших осіб, охорона котрих є професійним обов'язком особи.

Законодавство Іспанії визнає кримінально-карним діяння посадової особи або державного службовця, що полягає в умисній і без необхідних повноважень згоді або дозволі на доступ до секретної документації, зберігання котрої покладено на них у зв'язку із зайнятими посадами (ст. 415 КК Іспанії). Відповідальність настає й за розкриття секретів або інформації посадовою особою або державним службовцем, що стала відомою у зв'язку із займаною посадою і котра не може бути розголошена (ч. 1 ст. 417 КК Іспанії), а також за розголошення ними секретів приватної особи (ч. 2 ст. 417 КК Іспанії). Кримінально-правовий захист професійної таємниці містить норма ст. 199-8 КК Іспанії [10, с. 161].

Кримінальне законодавство Грузії містить дві правові норми, присвячені відомостям, що становлять сімейну таємницю: 1) загальну – «Посягання на особисту або сімейну таємницю» та 2) спеціальну – у ст. 175 КК Грузії «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)». Відповідно до ст. 157 КК Грузії «Посягання на особисту або сімейну таємницю», предметом злочину визначила будь-які відомості, що є особистою чи сімейною таємницею, відповідно до ст. 175 КК Грузії «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)» – лише ті, що охоплюються поняттям «таємниця усиновлення». Водночас ч. 2 ст. 157 КК Грузії виокремлює предметом злочину (як кваліфікуючу ознаку складу злочину) будь-який витвір (матеріальну форму), за допомогою поширювання котрого відбувається незаконне використання або поширення сімейної чи особистої таємниці. Склади злочинів, передбачені ст. ст. 157 і 175 КК Грузії, є «двооб'єктними». Їх основний безпосередній об'єкт злочину – це суспільні відносини у сфері охорони права на особисту та права на сімейну таємницю як важливих прав людини (ст. 157 КК Грузії), суспільні відносини у сфері охорони інтересів сім'ї (нерозголошення таємниці усиновлення) та нормальне фізичне, психічне формування й розвиток дитини (ст. 175 КК Грузії).

Як і грузинське законодавство, законодавство Латвії, Білорусії поряд із групою злочинів проти основних (конституційних) прав і свобод людини в самостійну групу виокремлює злочини проти сім'ї та неповнолітніх, включивши до неї розголошення таємниці усиновлення. Цим і підкреслено державами важливість охорони інституту сім'ї, прав та інтересів дитини саме кримінально-правовими нормами [7, с. 199–200].

Висновки

З огляду на вищезазначене, варто зробити висновок про доцільність перейняття Українською державою досвіду європей-

ських держав щодо регламентування кримінально-правової охорони сім'ї та неповнолітніх, у тому числі встановлення кримінальної відповідальності за розголошення таємниці усиновлення.

Список використаних джерел:

1. Гальцова В.В. Кримінальна відповідальність за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння): аналіз складів злочинів. URL: mydisser.com/en/catalog/view/6/348/9369.html.
2. Кулініч О.О. Засоби масової інформації і приватне життя «публічних» осіб. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. С. 33–36.
3. Горпинюк О.П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2011. 20 с.
4. Глиняна К.М. Правове забезпечення таємниці усиновлення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 38. С. 105–110.
5. Готін О.М. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина : навчальний посібник. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. 192 с.
6. Дем'яненко Ю.І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. юрид. академ. ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 215 с.
7. Вислоцька Т.Ю. Таємниця усиновлення (удочеріння) у кримінальному законодавстві окремих зарубіжних країни. *Науково-інформаційний вісник. Серія «Право»*. 2015. № 11. С. 196–203.
8. Кримінальний кодекс Голландії / наук. ред. Б.В. Волженкін ; пер. з англ. І.В. Міронової. 2-е вид. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2001. С. 373.
9. Кримінальний кодекс Швеції / наук. ред. Н.Ф. Кузнецова, С.С. Беляєв ; пер. з англ. С.С. Беляєва. 2-е вид. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2001. 320 с.
10. Єршов М.А. До питання про кримінально-правовий захист професійної і службової таємниці. *Вісник Нижньоновгородської академії МВС*. 2010. № 2 (13). С. 160–164.

Olena Tavlii. Criminal liability for adoption disclosure under the laws of individual foreign countries

The article deals with issues related to the protection of the rights and interests of children by criminally – law remedies, protection of the secrecy of the institution of adoption, referring to the experience of foreign countries, whose criminal law contains rules establishing liability for disclosure of adoption.

The author analyzes the provisions of fundamental international legal acts in the field of protection of children's rights, studies the criminality – law norms in the criminal law of individual states, aimed at protecting adopted children from illegal actions.

Criminal – legal protection of the rights and interests of children as during both national and international adoption is an important part of public policy. That is why, in cooperating with the international community, it is necessary to find the most effective mechanisms for adoption.

The article analyzes the criminal legislation of the states, which contains provisions engaging to the criminal prosecution for disclosing the secret of adoption. However, in some states, criminal law contains

a separate norm that establishes responsibility for the disclosure of the secret of adoption, and in others – norms that provide for responsibility for the disclosure of professional secrets, including information on the adoption of children, which became known to them for the performance of professional duties (Dutch Criminal Code).

Note that in the criminal law of most European countries there are no norms on liability for disclosing the secret of adoption (Poland, Austria, Italy). At the same time, there are criminally – law norms that establish responsibility for the disclosure of personal information, violation of privacy. Thus, Article 197 of the Spanish Criminal Code “Disclosure and Dissemination of Information” refers to the responsibility for the disclosure of classified information or violation of the privacy of another person without his knowledge.

The overwhelming majority of criminal legislation in the post-Soviet countries provides for liability for disclosing the secret of adoption.

Key words: secret of adoption, adoption, disclosures of secret of adoption, the person who adopt, professional confidentiality.

